

SIMON JUDIT

Az idegenről az Interferenciákon

Ötödik alkalommal rendezte meg az Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivált a Kolozsvári Állami Magyar Színház. A kétévente tartott seregszemle alcíme a központi témát jelzi. A tavaly november végétől december elejéig tartó, *Az idegen odüsszeiája* alcímet viselő rendezvényfolyam előadásai különböző formákban, eltérő színházi nyelven fogalmazták meg: a kirekesztés, a gyűlölet, a másság elutasítása, az önmagunkkal való szembenézés hiánya az egyén, a közösség tragédiájához vezet.

Tompa Gábor rendező, a Kolozsvári Állami Magyar Színház és a fesztivál igazgatója nyitotta meg a színház ünnepének is bátran nevezhető találkozót. Számos európai nyelven köszöntötte a résztvevőket, s négy nyelven mondta el bevezetőjét. „Idei témánk az idegenség. E fogalom és problémakör nem csupán az olyannyira időszerűvé vált, az elmúlt fél évszázad talán legnagyobb méretű migrációs jelensége miatt fontos számunkra – hiszen évezredek óta foglalkoztatja az emberiséget és van jelen mind a kulturális antropológia,

Faust

mind a szociológia tudományos kutatásaiban, de a kortárs társadalomfilozófiai vitákban is.

Egyre sürgetőbben és nyomasztóbban foglalkoztatnak minket az olyan kérdések, hogy mit jelent európainak lenni, mi az európai identitás, mit jelent a különbözőség és otthonosság. Mit jelent az a szó, hogy »idegen«? Mi az az »én« és mi a »másik«? Hogyan válik valaki idegenné, és ezzel összefüggésben mit jelent azonosnak lenni, egy csoport tagjának lenni? Idegen-e a különböző vallású, nyelvű, különböző nemű vagy gondolkodású Másik? Beszélhetünk-e önmagunk idegenségéről, a sajátban megjelenő idegenről? Lehetünk-e idegenek a világban, saját hazánkban, saját városunkban, saját házunkban, családjunkban, bőrünkben? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket vetnek fel az idej fesztivál előadásai. (...) Csupa idegenség és mégis... otthonosság. A színház találkozásokba ívelő hídján”.

Az Interferenciák sajátossága – és ezért irigylésre méltó a kolozsvári közönség –, hogy világhírű rendezők produkcióit hozza el a Szamos-partra, betekintést enged a legújabb színházi irányzatokba. Olyan művészeti alko-

tások szerepeltek a tavalyi programban is, melyekről, ha nincs ez a fesztivál, legfeljebb vágyakozva olvashatnánk, azt is idegen nyelven.

A seregszemle 11 napja alatt 14 ország 22 előadását mutatták be, 13 nyelven, délelőttönként pedig az alkotókkal beszélgetett Tompa Gábor és Visky András dramaturg, drámaíró, a színház művészeti vezetője, valamint szakemberek. A nemzetközi seregszemlére ugyanis nemcsak az előadások szereplői, rendezői utaznak Kolozsvárra, hanem ide sereglenek neves külföldi és hazai színházi szakemberek, kritikusok. A fesztivált jegyzik a nemzetközi színházi szakmában, és egyebek mellett ennek is köszönhető, hogy a kolozsvári magyar színház társulata bejárta a fél világot, ha nem az egészet, bemutatta előadásait, megismertette az erdélyi magyar színházt. Legutóbb Japánban, a Tokiói Nemzetközi Ibsen Fesztiválon arattak sikert az Andrei Şerban rendezte *Hedda Gablerrel*.

Az Interferenciák a színházon kívül is nyitottságra, megismerésre, más kultúrák befogadására készlet. A fesztiválozók ugyanis a közel két hét alatt érdekes közösséget alkotnak. Akik kétszer megfordultak a színházban, a szakmai beszélgetésen, azok a reggelinél már régi ismerősként köszöntik egymást. Lényegtelen, ki melyik országból érkezett, színész, kritikus vagy néző, összehozza őket a színház varázsa, a közös élmény. Akkor, ott senki nem idegen, még akkor sem, ha nem tudják egymás nevét.

Ernelláék Farkaséknál

Idén az egész világból érkeztek társulatok Dél-Koreától az Amerikai Egyesült Államokon, Németországon, Luxemburgon, Macedónián át Oroszországig, de a külföldiek mellett fellépett a bukaresti Bulandra, a budapesti Vígszínház, a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata és természetesen a házigazdák.

Családi poklok, lélekölő hagyományok

Tomaž Pandur világhírű, mindössze 52 évesen tragikusan elhunyt rendező utolsó munkája, a Szlovén Nemzeti Drámai Színház és a Ljubljana-i Fesztivál közös Faust-adaptációja nyitotta meg a fesztivált. Faust legendáját Goethe nagyszabású műve tette az európai kultúra egyik meghatározó történetévé és filozófiai alkotásává. Goethe 63 évig írta a Faustot, Pandur kétszer állította színpadra, szinte egész életét ennek a műnek az értelmezésére szánta. Akár fátumnak is mondható, hogy a *Faust* zárta le pályáját. Pandur ebben az előadásban korunkat érintő kérdéseket fogalmaz meg, különlegesen szép és szuggesztív formanyelven. A család, a magány, az egyén és közösség kérdéskörét járja körül. Az előadásban Mefisztó családjával érkezik Fausthoz, a család lehet menny és pokol, amint az élet is. Pandur keretbe helyezte az előadást, a főhősön kívül mindannyian kiszólnak, humorosan mesélik a történetet. Boldogság és boldogtalanság, cirkusz és háború, szerelem és halál útján vezetik Faustot, aki végül egyedül marad. A produkció végén megje-

lenik a kivetítőn a stáblista, mert hát kérem, színházban vagyunk.

Csak hogy a színház mindig az itt és most művészete, nekünk tart tükröt, akkor is, ha klasszikus, akkor is, ha kortárs szövegre készül az előadás.

Hajdú Szabolcs rendező, színész előadása, az *Ernellák Farkaséknál*, melyből nemzetközi fesztiválokon díjazott film is készült, ugyancsak a családdal kapcsolatban fogalmaz meg kérdéseket. Az egyik család nappalijában lényegében nem történik semmi, látogatóba jött az asszony testvére a családjával, mégis pattanásig feszülnek az idegek. Hétköznapi dialógusok, kis magándrámák, mindennapi elidegenedéseink, együttléteink, a lélek mély titkos bugyrai. Szép is, jó is az előadás.

Katarzis. Megtisztulás. Ilyen érzelmeket váltott ki a németországi Schauspielhaus Bochum társulat *Jóbja*. Joseph Roth amerikai író regényét Koen Tachelet alkalmazta színpadra, Lisa Nielebock rendezte. Letisztult, minimalista színház,

erős és eszköztelen színészi játékkal, egy hátul szűkülő fadóbozszerű díszletben. Roth a bibliai Jób történetét ültette át az első világháború idejére, egy orosz kisváros zsidó közösségébe. Egy család történetén keresztül, amely számára a tragédia és a csoda a távoli Amerikában teljesül be. Ennek az előadásnak is család a középpontja. Azt a kérdést veti fel, hogy merre vezet a hagyományba zárkózás, mi szabadít fel? Talán a művészet képes áttörni a falakon. Elemelt, távolságtartó, mégis megrázó produkció. Nagyszerű színészek, akik a „dobozban”, gyakorlatilag az üres térben, eszköztelenül, kevés játékkal, de annál több átéléssel jelenítik meg a hagyományokba zárkózott család és ezen belül az apa történetét. Bennük és bennünk nézőkben

történik meg a tragédia, kavarnak az érzelmek. Hátborzongató a pillanat, amikor a doboz-világ megnyílik, és beáramlik a fény.

Az Interferenciákon nagyon eltérő előadások követik egymást, dráma vegyül komédiával. A hangulat mindig az előző előadást tükrözi: jó produkció után az emberek mosolyognak, kevésbé jó után mogorvák. Erősen hatnak az előadások.

Samuel Beckett *A játszma vége* című színművét Tompa Gábor állította színpadra. A kolozsvári rendező időről időre visszatér Becketthez, hogy megmutasson minket önmagunknak. Egyfajta családi történet ez, valamikor, valahol a semmiben,

négy alig ember készül a halálra, miközben szenvedélyesen élni akar. A lábatlan öregeket: a toloszékbe kényszerített Hamot – Bíró József rendkívüli alakításában – és az ülni nem képes Clovnt (Bartha Árpád Zsolt) az egymás iránti szeretet élteti, illetve befejezetlen művük. Ham történetet „ír”, azaz mesél, Clovn nem fejezte be a kutya megformálását. Mi a fontosabb, az ember vagy az alkotás?

A szakmai megbeszélésen részt vett Rákóczy Anita Beckett-kutató, aki tíz éve foglalkozik *A játszma vége* „megfejtésével”. Szerinte ritkán látni a szerzői utasításokat követő, de teljesen letisztult előadást. Azt is megjegyezte: jót tett, hogy a dramaturg és a rendező több fordítást használt, összevetve őket az eredeti francia, illetve angol szöveggel.

A beszélgetésből kiderült, hogy Tompa zeneileg közelített a darabhoz, ennek köszönhető az előadás pontos tempója és ritmusa. Noha a rendező

Jób

A játszma vége

lekottázta a szerző darabját, sőt még a rendezői utasításait is, a záró jelenettel, amikor megjelenik a fény, új értelmet adott az addigi játéknak. Beckett és Tompa összeillő páros.

Egyének és társadalmak

Két név fémjelzi az Orlai Produkciós Iroda – FÜGE Produkció – Katona József Színház – MASZK Egyesület koprodukciójában készült *Egy örült naplóját*: Bodó Viktor és Keresztes Tamás. Előbbi rendezte, utóbbi parádésan játssza Gogol örökérvényű darabját. Az apró, mozgatható, konkrétan kifordítható díszletet, amely impresszionista festményre emlékeztet, és három helyszínt – utcát, Popriscsin nyomorúságos szobáját, az örültekháza börtönszerű celláját – tud megjeleníteni, Keresztes tervezte. Az már Bodó ötlete volt, hogy a színész tanulja meg a loopot használni, és játék közben maga kezeli kézzel és lábbal a hanggeneráló szerkentyűt. Amúgy ez a szerkezet, valamint a fordítás is korunk felé nyitja Popriscsin világát, a kiskeresetű hivatalnokét, aki képtelen betörni a magasabb társadalmi osztályba, és aki számára az örület talán felszabadulást jelent kényszeredett életéből.

Eugène Ionesco drámájával szerepelt az Interferenciákon a Luxemburgi Nemzeti Színház. A *Rinocéroszokat* Frank Hoffmann rendezte. Ionesco 1959-ben nyilvánvalóan a náciizmus ellen írta a darabot, a luxemburgiak előadása pedig a szélsőséges, a fanatizmus ellen emel szót két nyelven: franciául és németül. Ezen a két nyelven játszottak a színészek, és a franciaországi választási előkészületek idején nem véletlen, hogy a második részben már csak franciául beszéltek. Az alkotók azzal, hogy a nézőteret is bevonták a játékba, jelzik: minket is fenyeget a veszély, közöttünk is sétálhatnak, szaporodhatnak a politikai és vallási fanatizmus, a kirekesztés, a gyűlölet rinocéroszai. Az iszákos, léha, pontatlan – vagy ha úgy tetszik, a szabadságot és ennek „kellemetlen” velejáróit választó – Bérenger egyedül van a rácson mögött. Onnan kiáltja világgá a veszélyt és mutat felénk, figyelmeztet, hogy ha nem vigyázunk, nem őrizzük a szabadságot, pillanatok alatt orrszarvúvá válhatunk a rinocéroszok országában. Mintha Ionesco előre látta volna...

Declan Donnellan, Európa egyik legjelentősebb színházi alkotója orosz művészekkel állította színpadra Shakespeare *Szeget szeggel* című színművét, a Cheek by Jowl és a Moszkvai Puskin Színház koprodukciójában. Donnellan 1981-ben Nick Ormerod díslettervezővel alapította meg a Cheek by Jowl társulatot; a trupp az alapító rendezővel együtt a 2014-es Interferenciákon az *Übü királlyal* szerepelt. A neves rendezőt sokan meg-

szólták amiatt, hogy Putyin Oroszországában alapított színházat és állít színpadra előadásokat. Akik így vélekednek, bizonyára nem látták a *Szeget szeggel-t*, amely egy az egyben az orosz helyzetre, Putyin cárra reflektál. Hideg, eltartott, letisztult előadás. Semmi szentimentalizmus, semmi romantika, vagy ha mégis, akkor iróniával. A hatalom mechanikájára fókuszál. A színpadon vörös kockák, nyilvánvalóan a Vörös tér. Angelo hatalmat kap a hercegtől, és visszaél vele, a törvény fölé helyezi magát. A herceg álruhában, szerzetes-

Szeget szeggel

A mélyben

nek öltözve figyeli, mi történik országában, ahol ő nem mert vagy nem akart rendet teremteni. Pedig Donnellan meglátása szerint a nép éppen azt követi, aki hatalmon van. A tömeg járkal, rohangál vagy táncol a színpadon, attól függően, hogyan kívánják a vezetői, akik a soraiból válnak ki. A herceg úgy tér vissza a hatalomba, hogy pontosan tudja, mi történt és mi történik, de semmit nem tesz azért, hogy bármi is változzon. Donnellannál nincs happy end.

A kolozsvári magyar színházban nem okoz meglepetést, hogy világhírű rendezők állítanak színpadra előadásokat. Mondhatni semmi különleges nincs abban, hogy Gorkij *A mélyben* című drámáját (ismertebb címén *Éjjeli menedékhely*) az ukrán származású, az Egyesült Államokban élő és dolgozó Yuri Kordonsky rendezte. Az előadás a társadalom és az ember legmélyebb bugyraiba ás le. A tér (a díszlet

és jelmez Dragoş Buhagiar munkája, akivel Kordonsky a bukaresti Bulandrában és Nemzetiben is dolgozott), a színesi alakítások, a rendezői megközelítés megrázó, továbbgondolásra készítő produkciót eredményezett. Emberi drámák játszódnak a padlástérben, az élet perifériáján, ahonnan az álmok is elmenekülnek. Marad az önáltatás, a betegség, az alkohol, a durvaság. Az egyetlen kiút a halál. A mélyben drámák rejtőznek, emberi történetek.

A 2016-os Interferenciák érdekessége volt, hogy két színház érkezett Bertolt Brecht *A szecsuaní jóember* című színművével. A bukaresti Bulandra előadását Andrei Şerban, a budapesti Vígszínház produkcióját *Jóembert keresünk* címmel Michal Dočekal állította színpadra. A két produkció közötti különbségek elsősorban a színházi iskolák eltéréséből adódnak, de közrejátszik bennük a társadalomról, a politikáról, az egyén szerepéről kialakított gondolkodásmód is.

Şerban előadásában kimondják: Szecsuan Bukarest, Kolozsvár vagy akármelyik romániai város. A Bulandra előadása ugyanis arról szól, ami éppen az országban történik, annak jó és rossz oldalával. Brecht politizál, Şerban aktualizál. Új fordításban állítja színpadra a darabot, hogy a szövegben megjelenjenek a naponta hallható szavak és trágárságok. Más zenével játszatja (zeneszerző: Raul Kusac), melyet a művész elektromos zongorán szólaltat meg, mint a külvárosi lakodalmakban szokás. Az istenek idős hölgyek, akiknek

*A szecsuaní jóember.
A bukaresti Bulandra
színház előadása*

elhiszem, hogy féltik az „állásukat” és csak titokban segíthetnek Sen Tenek, hogy boldoguljon valahogy a gonosz világban. A színpadkép nemcsak szép, de kifejező is: a háttérben egymás hegyén-hátán a település házikói, előtérben házfal, kicsi ablakokkal. Távolról szép az ország, közelről látszik a szegénység. Vang, a vízárus

egyben kikiáltó, olyan, amilyenek a show-műsorok moderátorai. A szereplőkre pedig nem csak azért ismerünk rá, mert olvastuk, láttuk Brecht darabját, hanem mert ilyen típusok szerepelnek a televíziós műsorokban: politikusok, úrgazdagok, külvárosból előkerült „dívák”, dolgozni nem vágyó munkanélküliek, uborkafára felkapaszkodottak. Minden és mindenki felületes, minden csak látszat, szinte semminek sincs alapja. Komédiát játszanak a bukaresti művészek, kicsit még a szerzőt is parodizálják. Táblákra nem csak a jelenetek

*Jóembert keresünk.
A budapesti Vígszínház
előadása*

címét írták fel, de kartonpapírból készült „transzparenséken” megjelennek a tüntetésekről ismert feliratok: occupy, nemet a kilakoltatásokra, akkor is, ha ezek jogosak, korrupció, csalás, hazugság, tolvajok stb. Şerban úgy él az elidegenítő effektussal, hogy kiderüljön: ebben az országban azt tesznek velünk, amit akarnak, de túl lehet élni, ha kinevetünk mindent, még magunkat is.

A Vígszínház előadása is ugyanaz a Brecht, az is elidegenítő színház, az is aktualizált, csak kicsit másképpen. A budapestiek nem egyenesen mondják ki, csak utalnak arra, hogy Szecsuan Budapest, másképpen szólva Szecsuan Magyarországon van. Produkciójuk sokkal komorabb, drámaibb. Nehéz díszletek, szinte semmi könnyedség. Az istenek férfiak, a poénok nem csattannak. Dočekal megtartotta Paul Dessau zenéjét, de áthangszerezte, és új fordításban játsszák. A színpadon sok minden történik, hatalmas tablókban mozognak, beszélnek, táncolnak egyszerre, de ettől nem válik izgalmassá az előadás, a látvány nem pótolja a szellemességet. A produkció nyilvánvalóan átpolitizált, hangsúlyt kap minden olyan szövegrész, amely a magyarországi történésekre utal. Hangsúlyjaival, drámaiságával kicsit a nyolcvanas évek előadásaira emlékeztet, noha látványvilága mai. Több a szokványos megoldás, mint a bukarestiekében, de kevesebb a humor, a könnyedség. Eszenyi Enikő (Sen Te) utolsó monológja viszont tényleg szép, megható pillanat, akkor is, ha kicsit hosszúra sikeredett.

Európai történetek a Távolságról

Dél-Koreából érkezett Kolozsvárra a Theatre Group Seokbukdong Beedoolkee független társulat. A *Medea in Mediát* (Médea a médiában) Kim Hyuntak rendezte, megmutatva, hogy az ógörög tragédia hősnője hogyan jelenne meg napjaink tévécsatornáin. A produkció roppant szellemes és okos gúnyrajza a médiaszemélyiségek, a „sztárok” születésének. A dél-koreai társulat „végigkattintgatja” a különböző csatornákat a talkshow-tól a rajzfilmig, a hagyományörző műsortól a fitneszen át a thrillerig és a revüig. Nem kímélik a feministákat, de a macsókat sem. Közben halad a cselekmény, az asszony története, remek megoldásokkal, sok humorral, jó színészekkel. Napjaink médiájában Médea áldozat lehet, aki mindent megtett a társáért (a tragédiából tudjuk, hogy az öléstől sem riadt vissza, csak hogy maga mellett tudja a szeretett férfit), és aki a férfiak, illetve a társadalom áldozata. Olyan szinten lehet manipulálni a médiafogyasztókat, hogy bármit mondanak nekik, elfogadják.

Megmelengette a lelkeket a dél-koreai művész, Jaram Lee szorikkun, azaz pansori énekes. A pansori hagyományos koreai opera, egy hangra és egy hangszerre; narratív zenei előadásmód, az énekbeszédhez hasonló, de mégsem teljesen olyan. A pansori szereplői a szorikkun, aki énekel, narrációval és dramatizált testbeszéddel, kezében legyezővel egy történetet mesél el, és a dobos, aki kíséri. Utóbbi néha „beleszól”, ha tetszik, amit az énekes tesz vagy mond. A pansori lényegében interaktív előadás, a nézők is bekiabálhatnak, ha tetszik nekik a szorikkun éneke, játéka.

Kolozsváron Jaram Lee két hangszeres (hagyományos ütős hangszer, bukon és akusztikus gitár) kísérettel énekelte, játszotta a Gabriel García Márquez *Jó utat, elnök úr!* című novellájából készült Stranger's Song (Az idegen dala) pansori-előadást. A Pansori Projekt ZA produkcióját Ji Hye Park rendezte, a szöveget és a zenét Jaram Lee jegyzi. A dél-koreai művész egymaga betöltötte a hatalmas kolozsvári színpadot, három embert személyesített meg arccal és mozdulatokkal, élővé téve Márquez novellájának szereplőit: öreg és fiatal férfit, akaratos, mégis melegszívű asszonyt. A helyszíneket fényekkel jelzik, a művésznak elég egy gesztus, egy tekintet, a legyező pozíciója, hogy átlényegüljön a szereplővé, akiről

mesél, aki éppen megszólal az előadásában. Játékát a különleges énekhangja és orgánuma erősíti. A történet a szeretetről és az emberségről szól, Jaram Lee-t nem lehet nem szeretni. Valami különös szépség lengi körül az apró, porcelánbabára emlékeztető művészt. Mintha lebegne a térben, mintha azért mesélné, énekelné el dallamos koreai nyelven ezt a történetet, hogy kicsit jobbá váljunk.

Kolozsváron idén november végén nagyon hideg volt, de ezzel sem sokat törődtek a fesztiválózók. Napi két, néha három előadás, szakmai megbeszélések mellett aligha maradt idő sétálni. Az Interferenciákon Oscar-díjas színész hozta be a kávé, segített kinyitni az ajtót, a Jászai Mari-díjas érdemes művész szívesen vitte ruhátárba a kabátunkat. Molnár Levente, Bogdán Zsolt kedvesek, udvariasak, és veszedelmesen sármosak voltak. Előbbi vállalta, hogy besegít a szervezőknek, utóbbi csak akkor nem ült a nézőtéren, ha éppen játszott. Hát ilyen volt ez a fesztivál.